

MAGYAR—ROMÁN—NÉMET PÁRHUZAMOS HELYNÉVADÁS: BRASSÓ — BRASOV
— KRONSTADT

Adatok: 1234/15. sz.: in Hungaria ... dyoc. Cumanie
Corona /Györffy 1966: 827/, 1235: Brassovia /Wagner 1977: 378/,
1252: Brasu /Urkundenbuch 1892: 78/, 1285: Брашеу /Hodinka
1916: 451/, 1288: Brasso /Györffy 1966: 827/, 1323: Braso
/Reichert 1899/2: 150/, 1427: Cronen, 1460: civitas Brassowien-
sis /Suciu 1967: 101--102/, 1528: Brassa, Cronstat /Lazarus/
Reprint Budapest 1982/, 1532: Corona /J. Honfers Sachsenkarte/
Basel/, 1583: Brassó, 1611: Bolgárszek /Suciu 1967: 102/, 1701:
Bolgarsek, 1725: Cronstatt, Bulgarey, 1808: Corona vel Stepha-
nopolis aut Brassovia, 1844: Brashov, 1854: Brassó, Kronstadt,
Braseu /Suciu 1967: 102/, 1893: Brassó, Kronstadt, Brasovu,
Corona /Pallas 3: 657/, 1950--1960: Oraşul Stalin, Sztálinváros,
Stalinstadt /Kiss 1978: 127/, 1977: Kronstadt, Brasov, Brassó
/Wagner 1977: 378/.

Brassó magyar nevére több névmagyarázat is lehetséges. E
nevet magyarázhatjuk 1. szláv megfelelők alapján /vö. Kiss
1978: 127/, 2. a Kronstadt név szemantikai megfelelőjének is
tekinthetjük /1. Austerlitz 1975: 19--22/ és 3. néveredet szem-
pontjából ószláv-török: Bara-su összetételről is lehet szó
/vö. Alfred Prox In: Beiträge zur Geschichte von Kronstadt in
Siebenbürgen. Böhlau Verlag Köln-Wien 1984/. Ha elfogadjuk a
magyar név pusztán szláv eredeztetését, ahhoz az elmélethez
csatlakozunk, melyet lényegében jelentős román névkutatók is
képviseznek /vö. Iordan 1963: 474, Pătruţ 1980: 87/, s a ma-
gyar kutatók között már többen korábban is fölvetettek /Kniezsa
1943: 206/. Robert Austerlitz véleménye igen jól beleillik
történeti szemantikánk törvényszerűségeibe, A. Prox javaslata
pedig népességtörténeti alapon támogatható, s az újabb nyelv-
szeti kutatások is ebbe az irányba mutatnak. A. Prox véleményét
a heidelbergi Beiträge zur Namenforschung /Bd. 20. 1985/2:
151--153/-ban Brassó nevééről írt cikkemben nem vettem még
tekintetbe.

A román Braşau, Braşeu, Braşov neveket bukaresti és kolozsvári romanisták és szlavisták a Bras/a/~ Brat/islav/ ill. a Bráso személynevekre vezetik vissza. A meglévő bolgár személynév is a szlávval való eredeztetési lehetőség irányába mutat /l. Kiss 1978: 127/. A szláv etimológia kérdésességére azonban Kniezsa István már korábban föl hívta figyelmünket /vö. Kniezsa 1943: 206/.

A német Kronstadt helynév /Brassó szász neve/ G. Kisch szerint /Siebenbürgen 1929: 99/ nem hozható kapcsolatba a Krone 'korona' szóval. Még akkor sem, ha Brassó város címerében ott van a korona. A név mögött a Kroonsbeere erdélyi szász nyelvjárási megfelelője, a Krane 'vörösáfonya' rejlik. Ezt az elméletet fejleszti tovább Robert Austerlitz és a Brassó, Braşov nevet összekapcsolja a Preiselbeere 'vörösáfonya' szász nyelvjárási megfelelőivel. Tény az, hogy mind a Kroonsbeere, mind pedig a Preiselbeere vörös áfonyát jelent a németben. Az is tény, hogy Erdély városainak szász lakosai a korábbi hiedelmekkel ellentétben a legkülönbözőbb német nyelvterületekről érkeztek /vö. K. Rein 1983: 192--224/. A Preiselbeere ma az irodalmi német kifejezés, ez pedig az egyházi szláv /o/brustiti '/ab/streichen' etimológiai megfelelőre vezethető vissza /l. Kluge 1967: 564/. Mivel a Brassó név eredetileg folyónév is volt, vizeket pedig gyakran neveznek el a parton lévő növényzetről, e magyarázatot ez is valószínűsíti /vö. Györffy 1966: 829/. A régi magyar víz és tájegységnevek közül nem egy helynévvé vált: Füzes, Nádas, Szilágy, Gyepes, Árpás, Gyertyános. Mivel áfonya szavunk viszonylag új keletű román kölcsönzó, a fogalmat korábban német és szláv jövevényszavakkal is kifejezhette nyelvünk. Brassó esetén azonban egyenest névátvételtől lehet szó.

Az Orasul Stalin névtípust -- úgy hiszem -- nem kell magyaráznom. A Sztálin név maga is mesterséges, a német Stahl 'acél' szó oroszba való kölcsönzése révén született. A személyi kultusz megtestesítője nem ezen a néven töltötte gyermekkorát, de hatalma csúcspontján e néven élt. A korábbi Dunapentele, ma Dunaújváros neve is Sztálinváros volt 1956-ig. Megjegyzendő,

hogy az erőltetett iparosítás más 'acél' előtagú névvel is találkozunk, ezúttal magyar kölcsönszóként a románban: Oțelul Roșu 'Vörös Acél' városnév Dél-Erdélyben. Ez is az 1950-es években keletkezett, s ma is megvan. Különben az Aczél régi magyar családnévként ma is él nyelvünkben.

Az adatainkban szereplő Bolgárszek ~ Bolgarsek a bolgár és a szeg szavak összetétele. A szeg szóvégi -k-ja olyan nyelvi környezetben, ahol a városlakók többsége német anyanyelvű /azaz a szóvégi zöngétlenedés nyelvi szabályszerűség/ nem véletlen. A bolgárok Brassó város délnyugati szegében, a Bolgárszegben laktak. Görög-keleti vallásuk a város és környéke román lakosságával való asszimilációra predesztinálta őket. A Bolgárszeg névtípus viszont azt is mutatja, hogy születése időpontjában Brassó elővárosaiban jelentős számú magyar anyanyelvű lakosság élt. Az ideáramlás a Székelyföld felől napjainkban is tart. A városmag, a várfalakon belüli terület viszont hosszú évszázadokig /s még századunk első évtizedeiben is/ erősen németnyelvű. E város az erdélyi szász lakosság egyik gazdasági és szellemi központja, mely mind a román, mind pedig a magyar vidékekkel élénk kapcsolatban áll.

Összefoglalásként Alfred Prox véleményét idézem: „A magyar és a román helységnév változat csupán a XIII. század második felében jelentkezik, s nyilvánvalóan az ószláv-török Bara-su-hoz igazodik. Ez pedig e népek XIII. századi nyomós számbéli jelenléte ellen szól a Barcaság területén. Így pedig a vitatott prioritás kérdése, az a kérdés, hogy Brassó volt-e előbb vagy Brasov elveszti jelentőségét.” E véleményt látszik igazolni Benkő Loránd legújabb elmélete a székelyek korai településtörténetéről: „Ismét más vonulat volt a királyföldi /azaz a Brassó vidékén is élő/ átmeneti szálláshelyű székelység betelepülése Sepszi-, Orbai- és Kézdiszékre, majd onnan tovább északra, a csíki medencébe. Ez az áttelepülés a XIII. század elején már biztosan folyamatban volt...” /Nyék 60/1985: 27/. Erről a kérdésről jó húsz éve beszélgettem Pais Dezső tanár úrral a Kruzsokban, s véleménye szerint a székelyek jórészt Dél-Erdély, a ma már csak részben szászok lakta Királyföld

felől közelítették meg mai településterületeiket. Ernst Wagner, a neves német történész is ilyen értelemben nyilatkozott az Erdélyi Szász Munkaközösség évi vándorgyűlésén 1985-ben Marburgban. Benkő Loránd és Alfred Prox megállapításai között azért sincs jelentős elvi ellentét, mert egy népcsoport megjelenése és egy helynév jelentkezése között néhány évtizednek el kell telnie.

SZABO T. ADÁM

ADATOK A TEMESKÖZ HELYSÉGNEVEIHEZ: AGYAGOS ÉS MENYES

A magyar nyelvterületnek a török időkbeli pusztulása nyomán -- néha mai napig felderítetlen -- legkülönösebb helység- és helynévváltozásoknak lehetünk tanúi.

Az erdélyi káptalan requisitorai 1597-ben Krassovecz, Gerlistye, Csudanovicza, Zsittin, Agadics, Ilsava másképp Majdán, Rekitova, Goruja stb. [poss., praed. ?] mint olyanokat említik, amelyek a krassói kerületben fekszenek. Sajnálatos módon az oklevelet csak regesztaszerű kivonatban /a forrás közlése nélkül/ ismerteti PESTY FRIGYES /A Szörény vm-i hajdani oláh kerületek. Bp., 1876. 30--1/, s a nevek is mind átírt alakban szerepelnek. Ez -- e néven -- a mai Agadics helység első általam ismert felbukkanása.

1699-ben „poss. Agacsics” kerül elő Chus István karánsebesi harmincados birtoka, hol az 1717. évi összeírás már 72 [!] házat vesz számba /PESTY, Krassó II/1, 4/. Ez is a mai Agadics falu, Oravicabányától É-ra. Az ekkor szokatlanul népes helység feltűnése arra vall, hogy a régebbi településsel állunk szemben. -- Mi lehetett ez?

Későbbi adataink: 1690--1700: Agatis /Magyar-Török okmt. VII, 331 > MILLEKER, Délmo. 57/, 1717: Agadisch /SZENTKLÁRAY, Száz év ... I, 26 > I. h. 57/, 1723--25: Aggadisch /Uo. A-térk. mell. > I. h. 57/, 1786: Agadiesch /KorabLex. 5/, 1796: Agadisch /VÁLYI után PESTY i. h./, 1804, 1848, 1882: Agadics /KorabAtl.